

ȘCOLILE SPIRITUALE DE BĂIEȚI DIN CHIȘINĂU ȘI EDINEȚ

**Prot. Eugen ONICOV,
Academia de Teologie Ortodoxă
din Chișinău**

Rezumat: Printre primele instituții de învățământ teologic din Basarabia, după deschiderea Seminarului Teologic, a fost Școala Spirituală de Băieți din Chișinău, întemeiată în urma reformei Seminarului Teologic. Până în anii '60 ai secolului al XIX-lea, această școală a fost unica instituție de acest gen din provincia românească.

Autorul pune în lumină termenul de studii la Școala Spirituală de Băieți care era de patru ani. Relevante sunt constatările despre procesul de studii potrivit cărora absolvenții școlii aveau dreptul de a se înscrie în clasa întâi a Seminarului Teologic. Sunt trecute în revistă principalele obiecte de studiu incluse în programul de învățământ al Școlii Spirituale de Băieți din Chișinău și Edineț, cea din urmă întemeiată ca urmare a deciziei Congreselor Eparhiale din 1867 și 1869.

Cuvinte-cheie: Școala Spirituală de Băieți din Chișinău, Seminarul Teologic din Chișinău, educație teologică.

Abstract: Among the early institutions of theological education in Bessarabia, after the opening of premiere Chisinau Theological Seminary, second was the Orthodox Ecclesiastical School for Boys, founded as the result of reform of this Theological Seminary. Until the 1960s this school was the unique institution of this kind in the Romanian province.

The author highlights that the term of study at the Orthodox Ecclesiastical School for Boys constituted four years. Relevant are his observations on the study process. According to it the school graduates had the right to enroll in the first class of the Theological Seminary. Are observed the main objects included in the school program - curriculum of the ecclesiastical school for boys in Chisinau and Edinet. The last one was founded after the decision of the Diocesan Congresses of years 1867 and 1869.

Keywords: Chisinau Orthodox Ecclesiastical School for Boys, Chisinau Theological Seminary, theological education.

Printre primele instituții de învățământ teologic din Basarabia, după deschiderea Seminarului Teologic, a fost Școala Spirituală de Băieți din Chișinău. În 1823 este reformat Seminarul Teologic după un nou regulament. Ca rezultat, în seminar au rămas numai clasele superioare, din cele inferioare autoritățile ecleziastice țariste formând în acest an școala superioară de băieți.

Această școală, reprezenta o instituție de învățământ teologic primar, care se scria în lista școlilor de categoria a doua. Ea funcționa în baza mijloacelor financiare colectate

de la preoțimea locală și a celor furnizate de Sinodul de la Petersburg. Termenul de studii la Școala Spirituală de Băieți era de patru ani. Absolvenții școlii aveau dreptul de a se înscrie în clasa întâi a Seminarului Teologic. La studii erau admiși copiii între 10 și 12 ani, care puteau să citească în limba rusă și în slavonă, să scrie în limba rusă, cunoșteau rugăciunile și predicile principale, și știau pe de rost primele două colonite ale tăbliței înmulțirii [4, p. 244].

Procesul de studii în această instituție de învățământ era organizat în exclusivitate în

limba rusă. Erau obligați atât în clasă - în timpul cursurilor - cât și în afara orelor, să vorbească între ei numai rusește. Din cauza impunerii indezirabile a unei limbi străine în învățământ, elevii de origine română, întâlneau mari impedimente în asimilarea materialului școlar. Analiza documentelor de arhivă confirmă că elevii moldoveni aveau cele mai proaste note (note de „2”) în exclusivitate la limba rusă.

Afirmația, precum că copiii autohtonilor nu ar fi avut înclinații pentru limbile străine este eronată, deoarece la celelalte limbi straine, de exemplu, latina, greaca, aceeași elevi aveau rezultate bune. Explicația este alta - copiii români li s-a impus în mod formal o limba nedorită. Din toată literatura pusă la dispoziție de biblioteca Școlii Spirituale de Băieți nici o carte nu era în limba română sau în altă limbă decât cea rusă, cu excepția manualelor de latină și greacă. Predominau lucrările cu conținut tendențios care glorificau perseverent istoria Rusiei [3, p. 71].

Principalele obiecte de studiu incluse în programul de învățământ al Școlii Spirituale de Băieți din Chișinău, erau: limba rusă (oral), limba rusă (scris), istoria Rusiei, catehismul, statutul bisericesc istoria Sfântă, urmau apoi geografia, aritmetica, limba latină, limba greacă, cântul și desenul.

Consultând dările de seamă despre rezultatele reexaminării elevilor școlii, observăm că majoritatea acestora erau restanțieri la limba rusă-oral și la limba rusă-scris. Alertată de acest fapt conducerea seminarului a adoptat în anul 1825 o serie de măsuri metodice și coercitive în vederea asigurării succesului limbii ruse în școala spirituală din Basarabia, (fapt, ce ulterior a dat rezultate fructuoase) deoarece din punct de vedere instructiv-educativ, școala spirituală se afla sub egida seminarului teologic din Chișinău [1].

Administrația școlii spirituale era formată din directorul școlii („smotritel”-ul) și adjunctul directorului. Lunar învățătorii școlii spirituale raportau directorului despre rezultatele testării elevilor, succesele și insuccesele în procesul educativ-instructiv, volumul materialului de studiu predat etc. În baza lor, directorul, la rândul său, elab-

ora un raport despre activitatea instructiv-educativ în ansamblu a școlii spirituale prezentându-l cu regularitate arhierelui episcopal, care îl transmitea pentru verificare și dezbateră conducerii seminarului teologic din Chișinău. De regulă, directorul școlii spirituale era instituit din persoanele care aveau titlul de magistrul sau candidat al Academiei teologice. Împreună cu adjunctul său, directorul era responsabil atât de organizarea și monitorizarea procesului de studiu în școala spirituală, cât și de gestionarea finanțelor.

Învățătorii școlii spirituale erau desemnați de către arhierul eparhial, la propunerea conducerii seminarului, atât din rândurile absolvenților academiilor teologice, cât și a elevilor ce aveau titlul de student în seminar. Puteau fi invitați pentru a preda în școala spirituală, având autorizația arhierelui eparhial, învățători din alte instituții a căror salarizare era stabilită conform înțelegerii dintre persoanele respective și conducerea școlii spirituale. Conducerea seminarului controla activitatea școlii spirituale prin intermediul reviziilor efectuate de către rectorul seminarului, verificându-se în cadrul lor nu numai evoluția procesului instructiv-educativ, dar și dacă gestionarea finanțelor școlii este organizată adecvat, sumele transferate pe acest cont au fost utilizate conform destinației lor, nu s-au înregistrat anumite fraude financiare, etc. În cazul atestării anumitor inconveniențe în comportamentul învățătorilor școlii spirituale, conducerea seminarului cerea destituirea persoanelor respective din funcția încredințată. Cererile de eliberare din funcția de serviciu, pe motive variate, ale învățătorilor școlii spirituale erau scrise la adresa conducerii seminarului. Directorul școlii spirituale, comunica cu regularitate conducerii seminarului atât despre locurile vacante de învățători, cât și despre elevii, care au abandonat studiile.

Marea majoritate a elevilor care-și făceau studiile la școala spirituală de băieți din Chișinău erau de regulă, copii ai clerului. În cazul în care din anumite motive parinții vreunui dintre acești elevi erau lipsiți de dreptul de a face parte din categoria clerului, elevul în cauză, prin urmare,

era exmatriculat din școala spirituală. Cazuri de acest gen întâlnindu-se destul de frecvent în istoria școlii spirituale de băieți din Chișinău.

De asemenea, conform statutului școlii în cauză, elevul repetent de două ori în aceeași clasă era exmatriculat, iar elevii cu o reușită nesatisfăcătoare erau obligați să facă armata. Cel mai des însă elevii erau exmatriculați, din cauza, că nu aveau cu ce achita taxa pentru studii. Reieșind din aceste considerente, în 1829, administrația școlii a intervenit pe lângă conducerea seminarului în vederea formării unei grupe de elevi a căror întreținere în timpul studiilor ar fi fost asigurată completamente din partea statului. Drept criterii pentru selectarea acestor elevi urma să servească reușita la învățătură și situația financiară precară. În continuare, conducerea seminarului a luat decizia de a interna gratuit în spitalul seminarului elevii bolnavi ai școlii spirituale, din contul mijloacelor financiare seminariale. În anii '50 ai secolului al XIX-lea, în școala spirituală au fost introduse un șir de înlesniri pentru elevii săraci. Ei erau asigurați gratuit cu manuale pentru procesul de studiu, li se acordau compensații financiare ș.a.

De regulă, cadrele didactice ale școlii spirituale erau formate din absolvenții seminarului teologic, cu excepția reprezentanților administrației școlii.

În 1854-1856 în școală activau 3 profesori cu studii superioare academice, toți candidați în teologie ai Academiei din Kiev. Aceștia erau: directorul școlii spirituale, Gheorghii Romanovici Tabuci, originar din Basarabia, (a absolvit Seminarul Teologic din Chișinău în 1842, apoi și-a urmat studiile la Academia Teologică din Kiev, pe care a absolvit-o în 1853, iar în anul următor la 19 martie 1854 a fost instituit în calitate de director al școlii spirituale); inspectorul școlii Vasile Parhomovici și profesorul de limbă greacă, Emilian Ghepețchi. Gheorghii Tabuci s-a menținut relativ puțin timp

în funcția de director al școlii spirituale din Chișinău pe motiv că el nu avea nici o pasiune pentru meseria de profesor, mai curând avea predilecție pentru serviciile de cancelarie.

După eliberarea lui Gheorghii Tabuci din funcția de director al școlii spirituale din Chișinău, în 1856 locul vacant a fost suplinit de inspectorul școlii Vasile Mihailovici Parhomovici¹.

După numirea lui Vasile Parhomovici în funcția de director al școlii, cea de inspector a revenit lui Emilian Ghepețchi. Vasile Parhomovici preda catehismul detaliat și limba latină, iar Emilian Ghepețchi - limba greacă și geografia.

Profesorii cu studii seminariale, ei întâlneau mari dificultăți în procesul de predare. În secția inferioară paralelă istoria sfântă catehismul, (limba rusă, limba română și cântul bisericesc, erau predate de preotul Bisericii "Bunei Vestiri" Eftimie Popovici.

La istoria sfântă și catehism în calitate de manual servea lucrarea lui Filaret „Inițiere în învățătura creștină”. Expunerea concisă și vocabularul oneros al manualului în cauză obstacula procesul de studiu, elevii învățând mecanic și tocind pe de rost fiecare cuvânt fără să pătrundă în sensul lor.

Statutul bisericesc, cântul pe note, limba rusă erau predate de preotul Bisericii "Nașterea Maicii Domnului" Nicolai Perteatcov. În calitate de manual la limba rusă servea lucrarea lui Greci.

În anii '50 ai secolului al XIX-lea, bugetul anual alocat pentru întreținerea seminarului și școlii spirituale constituia cca 12-14 mii de ruble. O parte din această sumă era funizată de Sfântul Sinod, iar restul era încasat din veniturile eparhiale locale. Pentru întreținerea unui elev în școala spirituală erau prevăzute doar 22 ruble 84 copeici, pentru alimentația lui cheltuindu-se 11 ruble 42 cop. anual.

Elevii școlii spirituale care și-au făcut studiile aici anterior ale anilor '50 nu au

¹ A. Parhomovici a absolvit Academia Teologică din Kiev în 1853, tot în același an a fost instituit în funcția de inspector al Școlii Spirituale de Băieți din Chișinău. În 1860 eliberându-se din această funcție, se angajează în calitate de profesor de religie la gimnaziul din Chișinău, în 1875 este ales rector la seminarul teologic din Chișinău. Rămas văduv în 1885 s-a călugărit, ulterior a fost numit Episcop al Novgorodului, apoi Episcop de Sarapulic, în 1891 - Episcopul Ecaterinburgului, în 1894 este numit Arhiepiscop al Novocerkaskului, în 1908 s-a eliberat la pensie și a decedat în 1910 la 5 septembrie.

fost supuși să treacă prin aceste dificultăți de ordin material. Astfel, în 1826 elevilor li se eliberau cartuze, năframe, batiste de prins la gât, încălțăminte suficientă, cojoace de lână de oaie. Anual se eliberau: 3 cămăși, 3 complete de lenjerie, 2 batiste, 2 perechi de cizme noi, 2 perechi de ciorapi de iarnă, o vestă din demicaton, un halat pentru doi ani, o redingotă din postav de culoare verde închis, o mantă din același postav, o blană din oaie, un cartuz din postav.

Analizând în ansamblu problema mijloacelor alocate pentru întreținerea activității școlii spirituale din Chișinău, nu putem trece cu vederea un alt aspect, care vizează mijloacele repartizate pentru întreținerea personalului pedagogic al școlii.

Astfel, Directorul școlii spirituale avea fixat anual un salariu de 114 ruble, sau 12 ruble lunar; în caz că mai preda ore de studiu pe lângă funcția de bază, suplimentar i se plătea 12 ruble 51 cop. lunar, iar anual – 150 r. 15 cop.

Inspectorul școlii avea fixat un salariu lunar de 4 ruble 76 cop. și suplimentar pentru orele de studiu – 12 ruble, 51 cop. De asemenea, la salariul de bază se mai adăuga un supliment în dependență de gradul științific.

Învățătorii școlii primeau un salariu lunar de 10 ruble 72 copeici, iar anual – 128 ble 70 cop. Prin urmare, situația financiară precară a angajaților în instituțiile de învățământ teologic îi determina să abandoneze acest serviciu și să se transfere la alte instituții de învățământ.

O măsură importantă, care a contribuit esențial la asigurarea procesului instructiv-educativ la un nivel calitativ nou a fost separarea Școlii Spirituale din Chișinău de Seminarul Teologic. Lucru imperios necesar, datorat măririi considerabile a contingentului școlar în ambele instituții (numărul lor ajungând la 650 de elevi). Conducerea seminarului la 30 decembrie 1865 a decis „să fie dat în exploatare Școlii Spirituale noul local procurat de curând, și să fie utilat cu toate cele indispensabile, în cantitățile cerute: mobilier de clasă, pentru dormitoare, pentru cantină, etc. Sfântul Sinod în baza raportului arhiepiscopului Antonie (de la 24 martie 1966) referitor la

evenimentul în cauză a autorizat acest lucru prin decizia de la 2 august 1866. Din acest moment Școala Spirituală a funcționat separat de Seminarul Teologic.

Astfel, în anul 1823, ca urmare a reformării Seminarului Teologic din Chișinău, a fost deschisă prima școală spirituală din Basarabia - Școala Spirituală de Băieți din Chișinău. Până în anii '60 ai secolului al XIX-lea această școală a fost unica instituție de acest gen din provincia românească.

Inițial, în anii '20 - '30 ai sec. al XIX-lea Școala Spirituală din Chișinău dispunea de un suport material suficient pentru a asigura procesul instructiv-educativ la nivelul cerut de către autoritățile ecleziastice, ulterior, în anii '50, Școala Spirituală de Băieți din Chișinău trece printr-o acută criză economică, financiară, generată de criza economică din Rusia, lucru care s-a repercutat nefavorabil asupra organizării funcționării acestei școli în intervalul de timp indicat. Pe parcursul perioadei indicate cel mai mare contingent de elevi a fost înregistrat în anul 1835. Prin urmare, avem schițată următoarea radiografie a contingentului școlar al acestei școli în prima jumătate a secolului al XIX-lea a Școlii Spirituale de Băieți din Chișinău în prima jumătate a secolului al XX-lea.

Sub imperativul noilor realități social-politice din anii '60 ai secolului al XIX-lea, au fost conectate la opera transformărilor din interiorul societății ruse printr-un nou cadru legislativ și școlile spirituale din Imperiul Rus.

Administrația școlii spirituale activa sub președinția directorului, în componența căreia intra adjunctul directorului, un reprezentant al învățătorilor școlii respective, ales de administrație și doi membri din partea clerului eparhial din circumscripția școlară din care făcea parte școala, fiind aleși pe un termen de 3 ani. Acești trei membri erau confirmați în funcție printr-un decret eparhial.

Directorul Școlii Spirituale trebuia să aiba gradul științific de magistru sau candidat al Academiei. În caz de situație excepțională se admitea instituirea în această funcție a unui student al seminarului, care a activat cu succes nu mai puțin de șase ani

în calitate de învățător al școlii seminariale.

Epitropul de onoare, responsabil de la-tura gospodărească era ales de consiliul administrativ școlar din rândurile nobililor, cetățenilor de onoare, sau negustorilor, fiind confirmat în această funcție de arhiepiscopul eparhial.

Obiectele care se predau în școala spirituală după modificările introduse de regulamentul din 1867 erau următoarele: Istoria Sfântă a Vechiului și Noului Testament, Catehismul creștin detaliat, Explicații la oficierea serviciului divin, Statutul bisericesc, Limbile străine, Limba rusă și slavona bisericească, Limba latină, Limba greacă, Geografia, Aritmetica, Caligrafia, Cântul bisericesc simplu și pe note [2].

Cazarea privilegiată a elevilor, ștampilele și stemele de care dispuneau, precum și statutul recunoscut al acestor instituții de învățământ erau de asemenea reglementate în această lege.

Cântul bisericesc în clasele a III-a și a IV-a era prevăzut în afara orelor de studii. Astfel, în rezultatul aplicării reformelor în învățământul teologic au fost inobilizate toate eforturile autorităților țariste pentru asigurarea unui proces de studii cu succes în școlile spirituale. În acest sens congresul eparhial al clerului din circumscripția Chișinăului care a avut loc la 1869 a supus unor dezbateri furtunoase problema pregătirii copiilor clerului pentru a-și continua studiile în școala spirituală. Principalul obstacol în asigurarea unui randament maxim în procesul de studiu se identifica în neposedarea limbii ruse de către copiii clerului autohton. Autoritățile țariste, în loc să ia atitudine, modificând sistemul de predare, în favoarea limbii române, fie și parțial, au abordat într-o manieră totalitaristă problema respectivă. S-a elaborat un plan coerent și complex de măsuri coercitive, care vizau rusificarea perseverentă a acestor copii.

Prin urmare, congresul a decis să se intervină pe lângă Arhiepiscopul Chișinăului și Hotinului Antonie să exercite presiune intolerantă față de clerul local în vederea intensificării implementării limbii ruse în școlile rurale teologice și în special, în clasa pregătitoare a școlii spirituale [5, p. 449-500].

Arhiepiscopul Pavel, clasicul rusificator al bisericii românești dintre Prut și Nistru a amplificat dinamica a dezastruosului proces, confirmând imuabil principiile autorităților ecleziastice țariste prin directivele sale: „Clerul să-și asume univoc responsabilitatea de a pregăti cu succes copiii pentru școala spirituală să se impună limba rusă în calitate de limba lor maternă și să persevereze în studierea ei încă din fragedă copilărie”.

Sub presiunea arhiepiscopului congresul eparhial din 1873 a adoptat deciziile de a obliga întregul contingent al clerului să învețe copiii limba rusă în școală-acasă, în școlile mănăstirești, preconizându-se înființarea școlilor proprii pentru studierea limbii ruse. În cadrul rezoluției congresului se specifică, drept măsură coercitivă, că elevii care nu vor da dovadă de cunoaștere temeinică a limbii ruse nu vor fi admiși pentru a face studii la școala spirituală.

Acționând cu ferventă vigoare în „gestionarea” tendențiosului scop, Pavel a instituit pe lângă școlile spirituale clase pregătitoare destinate pentru extirparea vocabularului român al elevilor și rusificarea lor prin implementarea forțată a limbii ruse. „Înființarea claselor pregătitoare pe lângă școlile din eparhia Chișinăului nu va da rezultatul scontat, atâta timp cât elevii școlilor vor locui cum locuiesc în prezent, la gazde particulare, la moldoveni care nu cunosc, și chiar dacă posedă nu utilizează între ei limba rusă” [3, p. 179].

În escaladarea acestei circumstanțe „nefavorabile” arhiepiscopul Pavel, mobilizând eforturile financiare ale eparhiei a dat în exploatare în termen record la 1878 noile cămine spațioase pentru cazarea întregului contingent școlar al școlilor spirituale care funcționau în Basarabia.

Luând atitudine față de contingentul de elevi exagerat de mare al Școlii Spirituale de Băieți din Chișinău, congresele eparhiale din 1867 și 1869 au decis să deschida la 1869 o nouă școală spirituală.

S-a convenit ca ea să fie amplasată în orasul Bălți, formându-se o circumscripție școlară nouă (cea a Bălțului), din care faceau parte județele Hotin, Iași, Soroca, și o parte din județul Orhei. În prima circum-

scripție școlară, cea a Chișinăului rămânând la Școala Spirituală de Băieți județele Chișinău, Tighina, Cetatea Alba și restul județului Orhei.

Școala Spirituală din Bălți s-a deschis la 1 septembrie 1869, cu un contingent școlar de 174 de elevi.

Conform deciziei Sfântului Sinod pentru asigurarea activității ambelor școli spirituale din Basarabia se transfera din bugetul său suma de 19.773 ruble 66 copeici anual. Pentru Școala Spirituală de Băieți din Chișinău se alocau 4.020 rub. din contul direct al Sf. Sinod de la Petersburg, și 5.524 ruble din veniturile eparhiale locale.

La început școala funcționa într-un local arendat, ceea ce mai devreme ori mai târziu ar fi impus problema construirii unui edificiu nou prevăzut premeditat pentru școală ceea ce s-a și produs curând, precum era de așteptat. Soluția la care s-a convenit era de a construi o școală nouă nu la Bălți precum ar fi fost firesc, ci la Edineț. Autorii ei luând această decizie au fost ghidați de anumite raționamente cu caracter materialist. Precursorul ei, arhiepiscopul Pavel, motiva prin faptul că Edinețul s-ar fi aflat în centrul Basarabiei de nord, terenul unde urma să se înalțe noua clădire se oferea de proprietarul locului în condiții foarte avantajoase, lemnul de construcție la Edineț era mai puțin decât în toate celelalte localități, iar proprietarul târgului local și locuitorii orașului au făgăduit o ofertă de 200 de ruble.

Reieșind din circumstanțele deosebit de favorabile expuse mai sus, congresul eparhial din 1872 a adoptat decizia de a se demara în anul curent (1872) lucrările de construcție a Școlii Spirituale din Edineț. La sfârșitul anului 1875 a fost dată în ex-

ploatare școala din această localitate [3, p. 180].

O nouă reorganizare a școlilor spirituale din Basarabia a avut loc în 1884 realizată în corespundere cu noile tendințe politice ale regimului Pobiedonoștev din Imperiul Țarist. Principala măsură, de modificare a programei de studiu în școlile spirituale pe care ținem să o reliefăm înscrisă în spiritul clasic al politicii coloniale țariste se identifică prin faptul că regulamentul școlar adoptat la 22 august 1884 impunea mărirea considerabilă a numărului de ore la limba rusă și bisericească slavonă.

Astfel, în loc de 11 ore de l. rusă și bisericească slavonă la ambele obiecte au fost stabilite câte 19 ore, reducându-se, totodată, numărul de ore la limbile vechi, care, în general, au fost scoase din programul de studiu pentru clasa întâia, fiind înlocuite cu ore de limbă rusă și cânt bisericesc, declarate obligatorii pentru toate clasele.

Conform regulamentului din 1867 erau prevăzute doar două ore de cânt bisericesc, și acelea doar pentru clasa I-a și a II-a.

E important de reținut că în baza noii reforme a învățământului teologic din 1884 a fost „abolit” principiul eligibilității cadrelor de conducere și didactice ale școlilor spirituale.

Activitatea în ansamblu a școlilor spirituale (instructivă, educativă, financiară) era verificată la ordinul arhiepiscopului de reprezentanții administrației seminariale prin intermediul reviziilor.

Astfel, noul regulament din 1884, introdus în școlile spirituale, suprima ostentativ puținele libertăți care au fost acordate școlii teologice țariste prin regulamentul din 1867.

Referințe bibliografice:

1. ANRM, fond 218, inv.1, dosar 5, fila 4.
2. ANRM, fond 218, inv.1, dosar 579, fila 2.
3. POPOVSKI, N., Istoria bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea sub ruși. Chișinău, 1931, p.71.
4. Кишиневския епархиальныя Ведомости. 1888, Nr. 6. p. 244.
5. Кишиневския епархиальныя Ведомости. 1873, Nr.22. pp. 449-500.